

УДК 81'243:378.147+005.336.2

ДІЛОВА ГРА ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Бранецька М. С.

Стаття присвячена дослідженню впливу ділових ігор на формування професійної компетентності студентів під час вивчення іноземної мови у вищих технічних навчальних закладах. З'ясовано, що професійна компетентність становить сукупність професійних та особистісних якостей, які забезпечують ефективну реалізацію студентами знань, умінь та навичок необхідних для використання іноземної під час здійснення професійної діяльності; ділова гра дозволяє поєднати навчальну інформацію з особистісною сферою студента та позитивно і якісно впливати на формування його професійної компетентності.

Ключові слова: ділова гра, професійна компетентність, студенти, іноземна мова.

Статья посвящена исследованию влияния деловых игр на формирование профессиональной компетентности студентов при изучении иностранного языка в высших технических учебных заведениях. Выяснено, что профессиональная компетентность представляет собой совокупность профессиональных и личностных качеств, обеспечивающих эффективную реализацию студентами знаний, умений и навыков необходимых для использования иностранного при осуществлении профессиональной деятельности; деловая игра позволяет совместить учебную информацию с личностной сферой студента и положительно и качественно влиять на формирования его профессиональной компетентности.

Ключевые слова: деловая игра, профессиональная компетентность, студенты, иностранный язык.

The article deals with the impact of business role games on forming the students' professional competence in studying the foreign languages in the higher technical educational establishments. The term "professional competence" is defined as a set of professional and personal qualities ensuring effective students' implementation of their knowledge and skills in the professional activity using a foreign language; It should be stressed that a business role game allows to combine academic information with the student's personal sphere and positively influence the quality of the formation of his or her professional competence.

Key words: business game, professional competence, students, foreign language.

Сучасний стан розвитку суспільства висуває нові вимоги до якості знань і рівня підготовки фахівців в усіх галузях, а особливо у технічній. Для освіченої особистості, що прагне досягнення високого рівня у професійній сфері, знання іноземної мови стає засобом професійної комунікації. Зміна соціального замовлення на володіння іноземною мовою визначила нові підходи до мети навчання, до визначення навчального процесу як іншомовної мовленнєво-розумової діяльності, поставила вимогу переосмислення існуючої методичні концепції навчання іноземної мови у формуванні професійної компетенції студентів вищих технічних навчальних закладах. Педагогічні інновації у практиці іншомовної підготовки мають бути послідовно проведені у всіх формах навчально-виховного процесу і охоплювати як загально-методичні рівні (нові навчально-методичні матеріали, нові методи тестування, використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, методів активного навчання), так і його практичні ланки, які дозволяють об'єднувати теорію і практику, формувати професійні знання, вміння і навички у студентів. В даному контексті процес оволодіння іноземною мовою має відбуватися відповідно до потреб осіб, які вчаться, забезпечуючи позитивну

мотивацію навчально-пізнавальної діяльності, метою якої є набування іншомовної комунікативної компетенції на рівні, що дозволяє використовувати мову у професійній діяльності, тобто формує професійну компетентність майбутніх фахівців у технічній галузі, та з урахуванням та використанням методів, що підпорядковані досягненню вищезазначеної мети. Одним з таких методів є ділова гра.

Метою статті є дослідження впливу ділових ігор на формування професійної компетентності студентів під час вивчення іноземної мови у вищих технічних навчальних закладах.

Отже, виходячи з назви та мети статті, ми торкатимемося двох понять “професійна компетентність” та “ділова гра”.

Компетентнісна модель освіти спирається на ідеї діяльнісного підходу, основоположниками якого є Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, а розвиток її отриманий в працях Г. Атанова, Б. Бадмаєва, П. Гальперина та ін. Дослідженням основних проблем реалізації компетентнісного підходу в освіті займалися О. Бермус, І. Зимня, А. Хуторський.

У даний час уже накопичено певний досвід створення та впровадження у навчальний процес ділових ігор, що знайшло відображення, зокрема, у роботах М. Арстанова, С. Гидрович, П. Підкасистого, В. Платова, В. Прауде, Ж. Хайдарова. Проблемам використання ігрового підходу до викладання іноземних мов присвячені роботи зарубіжних авторів – Ю. Вайгманна, Х. Ритчера, Г. Шнайдера та ін.

Значний внесок у розробку методик вивчення іноземної мови, основою яких є ігрова діяльність, зробили відомі педагоги і психологи: В. Артемов, І. Зимня, М. Кларін, С. Ніколаєва, В. Скалкін.

Аналіз наукових досліджень проблеми використання ділових ігор у підготовці до іншомовного спілкування (О. Бернацька, Л. Волкова, М. Воронка, Г. Гришенкова, І. Драгомирецький, Ю. Друзь, Є. Марков, Л. Якубовська) засвідчив, що ігрові методи навчання містять у собі великі можливості для засвоєння лексико-граматичного матеріалу і розвитку іншомовної професійної компетентності.

Словник сучасної англійської мови пояснює: *competens* – “компетенція” – 1) здібність й уміння здійснювати необхідну діяльність; 2) володіння спеціальною сферою знань; 3) спеціальні вміння для виконання певних професійних обов’язків. Компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідний) становить сукупність необхідних щодо ефективної професійної діяльності (вузу, студента, викладача), систематичних функціональних знань й умінь (науково-виробничих, суспільно-політичних, психолого-педагогічних, економічних, предметних і відповідних особистісних якостей). А “компетенція”, на думку багатьох дослідників, є похідним від поняття “компетентність” й визначає сферу застосування знань, умінь і навичок людини, в той час як “компетентність” є семантично первинною категорією й представляє собою їх сукупність, систему, певні знання.

Ряд публікацій з досвіду вживання термінів “компетенція” й “компетентність”, на які орієнтуються в освіті європейські країни, належить О. Овчарук, яка зазначає, що українська освіта вже почала оперувати поняттям компетентності в пропонованому європейськими країнами сенсі. І хоча в розробленому й прийнятому у 2003 р. документі Державних стандартів базової і повної середньої освіти є спроби закласти досягнення компетентностей в основу змісту освітніх галузей, необхідно запроваджувати цілісний системний і взаємоузгоджений підхід до систематизації понять компетентності, компетенції й ключових компетентностей, що необхідно для забезпечення української освіти до світових загальноосвітніх процесів [8, с. 58].

Академік НАПН Н. Бібік з’ясовує сутність даного поняття таким чином: “компетентність стосовно структури змісту освіти, що побудована у сучасних стандартах за галузевим принципом і в програмах, виводить універсальний метарівень, що в інтегрованому вигляді представляє освітні результати [1, с. 18-24].

На думку О. Пометун, компетентнісний підхід в освіті пов’язаний з особистісно-орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання. Він потребує трансформації змісту освіти. Його трансформація відповідно до компетентнісного підходу, насамперед, визначається принципово іншими принципами відбору й

структурування, спрямованими на кінцевий результат освітнього процесу – набуття студентом компетентностей [9, с. 51-52].

Одним з перших, хто ввів поняття “ключові компетенції” в науково-педагогічну літературу, є О. Хуторський. Він пропонує для розділення загального й індивідуального розрізняти синонімічні поняття “компетенція” й “компетентність”. Компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються відносно до певного кола предметів й процесів, необхідних для якості продуктивної діяльності стосовно них. Компетентність – це володіння людиною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до неї й предмета діяльності [11, с. 58-64].

Перелік ключових компетенцій О. Хуторський визначає на основі провідних цілей загальної освіти, досвіду особистості, а також основних видів діяльності учня, що дозволяють йому оволодівати соціальним досвідом, формувати навички практичної діяльності в суспільстві:

- ціннісно-сміслова компетенція, що пов'язана з ціннісними уявленнями учня, його здатністю до орієнтування в житті;

- загальнокультурна компетенція, яка означає, що учень має знання й досвід у певних видах діяльності. Це особливості національної й загальнолюдської культури, культурологічні засади сімейних, соціальних суспільних явищ і традицій, роль науки й релігії в житті людини, компетенції у сфері побуту й культурного дозвілля;

- навчально-пізнавальна компетенція, як сукупність компетенцій учня у сфері самостійної пізнавальної діяльності; вміння обирати ціль, планування аналізу, рефлексії, самооцінки, навчально-пізнавальної діяльності;

- інформаційна компетенція, що пов'язана з формуванням уміння самостійно добувати, аналізувати, обирати необхідну інформацію;

- комунікативна компетенція, що містить оволодіння способами взаємодії з людьми, навичками роботи в групі;

- соціально-трудова компетенція як оволодіння знаннями й досвідом у громадянсько-суспільній діяльності, соціально-трудовій сфері, галузі сімейних стосунків, питаннях економіки і права;

- компетенція особистісного самовдосконалення, яка спрямована на завоювання способів фізичного, духовного й інтелектуального саморозвитку [11, с. 58-64].

Зимня І. розуміє під компетентністю інтелектуально і особистісне-зумовлену соціально-професійну характеристику людини, його особистісну якість. Вона відзначає, що компетенції, як деякі внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення виявляються в компетентностях людини [5, с. 165].

Ягупов В. вважає професійну компетентність однією з основних підвалин професійної культури, виокремлюючи в ній “глибокі професійні знання, психолого-педагогічні навички та вміння” [14, с. 165]. Ще більш лаконічним, однак таким, що охоплює упущений іншими авторами особистісний аспект, є визначення О. Белкіна: “Професійна компетентність – сукупність професійних та особистісних якостей, які забезпечують ефективну реалізацію компетенцій, необхідних для здійснення професійної діяльності” [2, с. 56]. Цікавим є погляд І. А. Зязюна, який вважає компетентність першоосновою професійності. В останній на перше місце ставить комплексність знань, а саме: вміння синтезувати матеріал, аналізувати ситуації спілкування, осмислювати суть явищ, обирати засоби взаємодії [6, с. 198]. Якщо спроектувати зазначені вченим характеристики на навчальний процес, що здійснюється іноземною мовою, то стає зрозумілою необхідність як теоретичних, так і практичних знань.

Отже, аналіз наведених визначень дозволяє зробити деякі узагальнення. Незалежно від тлумачення компетентність:

- завше розглядається у контексті професійної діяльності;
- розуміється як інтегративне утворення особистості, що представляє собою сукупність різних компетенцій людини;
- характеризує рівень готовності людини до професійної діяльності, а також характер та ефективність її здійснення;

- формується у ході засвоєння людиною відповідної для неї діяльності.

Крім того, усі дослідники підкреслюють, що суть професійної компетентності відображає ділову надійність і здатність успішно і безпомилково здійснювати професійну діяльність як у стереотипних, так і в нестандартних ситуаціях.

Саме для формування професійної іншомовної компетентності ми пропонуємо використовувати на заняттях з іноземної мови ділову гру.

Новий словник методичних термінів та понять визначає ділову гру як педагогічний прийом моделювання різних управлінських і виробничих ситуацій, що мають на меті навчання окремих особистостей і груп прийняттю рішень. На заняттях з мови ділова гра використовується при навчанні професійному спілкуванню для створення різних ситуацій спілкування і стимулювання студентів до висловлення в рамках заданих ситуацій [7].

Ділова гра дозволяє включити кожного її учасника у такі ситуації, які враховують динамізм сьогодення, зміну обстановки, її нестабільність. Нестабільність вимагає від людини постійного вибору, потреби в самоосвіті, саморозвитку [4, с. 104].

Навчання за допомогою використання ділової гри в підготовці до спілкування іноземною мовою на професійному рівні повинно будуватися з урахуванням внутрішніх властивостей, мотивації поведінки, розвитку внутрішнього досвіду та свідомості осіб, що навчаються. Кожна людина має здібність до самовдосконалення, яка розвивається в активній діяльності та спілкуванні. Тому однією з важливих умов оптимізації ролі ділової гри у вузівському процесі навчання є врахування самоактуалізації особистості [13, с. 57].

Самоактуалізація розуміється як постійний розвиток і практична реалізація можливостей особи у процесі її участі в діловій грі. При цьому важливо, щоб особи, які вчаться, могли включитися до навчально-ігрової комунікативної діяльності відповідно до своїх пізнавальних і професійних інтересів, мотивів і потреб, установок і ціннісних орієнтацій. Основна вимога, яка має бути відображена в умовах навчальної групи – це створення необхідної мотивації ігрової діяльності як важливого чинника формування здатності до іншомовного спілкування. Це передбачає врахування характеристик, що впливають на хід і ефективність ділової гри у формуванні готовності до професійного спілкування іноземною мовою. Серед таких умов значне місце займає позитивна мотивація навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається. Мотивація об'єднує у своєму змісті цінності, ідеали, переконання, спрямованість, потреби, інтереси, бажання та ін. Аналіз ряду досліджень з даної тематики дозволяє нам говорити про те, що в системі підготовки до іншомовного спілкування у вищій школі домінують такі мотиви: усвідомлення соціальної значущості й особистісної зацікавленості у вирішенні навчально-пізнавальних завдань у сфері професійної діяльності; мотиви самовираження і самоствердження; мотив необхідності розуміння сфери іншомовної комунікації більш ґрунтовно; мотиви, пов'язані з вибірковістю форм іншомовного спілкування та формуванням індивідуального стилю мислення; мотиви, пов'язані з придбанням досвіду комунікативної поведінки й іншомовного спілкування [12, с. 58].

У процесі використання ділової гри в навчальному процесі важливо врахувати те, що мотив, як внутрішній стимул до дії, неможливий без відповідності його спрямованості характеру професійної діяльності, рівно як самостійне вирішення навчальних завдань, пошук виходу з ігрових ситуацій неможливий без наявності позитивної мотивації.

У процесі проведення ділової гри потрібно пам'ятати про те, що позитивна мотивація формується в тому випадку, якщо дидактичне завдання, яке витікає із зовнішніх чинників, що впливають на свідомість осіб, які вчаться, приймається ними як особистісно-значуще. Говорячи про різноманітність мотивів навчальної діяльності, В. Буряк об'єднує їх у три групи, основу яких складає відношення мотиву до мети. До першої групи відносяться мотиви, що містять у собі соціально-значущі цілі, які конкретизують суспільні цінності навчальної діяльності. Ця група у своєму розвитку проходить два етапи: стадія розуміння або знання та зняття суперечності між мотивами і цілями навчальної діяльності, коли створюються умови для перетворення мотиву в стійкі внутрішні стимули [3, с. 98].

Основу другої групи мотивів складає прагнення до особистого успіху. У разі неправильної організації ділової гри може виникнути протиріччя між прагненням до особистого успіху та цілями навчальної групи. Зняти це протиріччя можна шляхом розширення особистісного смислу до соціальної значущості мотиву. Мотив особистого успіху забезпечує перехід зовнішніх умов у внутрішній стан індивіда, що надає навчальній ігровій діяльності особистісного значення, тим самим підвищуючи результативність ділової гри в підготовці до професійно зорієнтованої комунікації іноземною мовою.

Мотиви третьої групи в основі своїй містять прагнення до нового, незвичайного. Основним джерелом цієї групи мотивів виступає сам процес навчання як вид пізнавальної діяльності. Якщо прагнення дізнатися про що-небудь є психологічною передумовою до пізнавального пошуку, то будь-який вид навчальної діяльності, у тому числі й навчально-ігровий, може активізувати спілкування, а може його гальмувати. А звідси, для того, щоб допитливість стала позитивним мотивом навчально-ігрової діяльності, потрібна така її організація, яка забезпечила б можливість вияву ініціативи й активності осіб, що навчаються [3, с. 99–101].

У процесі реалізації ігрового підходу до формування професійної компетентності студентів важливо врахувати особливості особистісного сприйняття навчального матеріалу. Ділова гра позитивно впливає на формування професійної компетентності особистості студента у тому випадку, якщо, беручи активну участь у ній, вона виконує різні ігрові ролі, має власну позицію, відчуває різноманітну гамму позитивних емоцій і почуттів та розуміє доцільність та реальність використання набутих знань у професійній діяльності. Для цього мовний матеріал, як навчальна інформація, повинен мати емоційне забарвлення. Сьогодні у літературі є велика розмаїтість типологій і класифікацій ділових ігор. Зокрема розрізняють ділові гри навчальні, дослідницькі, управлінські, атестаційні.

Крім зазначеної типології, основою якої покладено критерії типу практики і цілей, дослідники виділяють і такі критерії як: час проведення, результат, методологія тощо. Наведемо приклад класифікація ділових ігор:

- за часом проведення: без обмеження часу, з обмеженням часу;
- за оцінкою діяльності: бальна чи інша оцінка діяльності гравця, або команди;
- за кінцевим результатом: ігри, коли наперед відома відповідь та існують жорсткі правила; вільні, відкриті гри – заздалегідь невідома відповідь, правила свої для кожної гри, учасники працюють над рішенням неструктурованого завдання;
- за метою: навчальні – спрямовані на засвоєння нових знань закріплення навичок учасників; констатувальні – конкурси професійної майстерності; пошукові – спрямовані на виявлення труднощів і пошуку шляхів розв'язання завдань;
- за методологією проведення: рольові ігри, групові дискусії, імітаційні, організаційно-діяльнісні, інноваційні.

Ділова гра повинна мати основні атрибути: гра імітує той чи інший аспект цілеспрямованої людської діяльності; учасники гри отримують ролі, які визначають відмінність їхніх інтересів і спонукальних стимулів у грі; ігрові дії регламентуються системою правил; у діловій грі перетворюються просторово-часові характеристики модельованої діяльності; гра носить умовний характер; контур регулювання гри складається з наступних блоків: концептуального, сценарного, постановочного, сценічного, блоку критики і рефлексії, суддівського. Методика проведення ділових ігор включає наступні етапи: 1. Складання плану гри. 2. Написання сценарію, включаючи керівництво для ведучого, правила і рекомендації для гри, інструкції для гравців. 3. Підбір інформації; засобів навчання. 4. Розробка способів оцінки результатів гри [10, с. 98].

Отже, у процесі ділової гри на занятті з іноземної мови виникають різні види взаємодії між її учасниками: інформаційна (обмін інформацією між учасниками ігрової ситуації); організаційно-діяльна (спільний пошук виходу із ситуації, що моделює професійну діяльність і спілкування); комунікативна (іншомовне

спілкування між учасниками ділової гри). Ці види взаємодії учасників гри в комунікативно-ігровій ситуації розвивають у них уміння простежити логіку процесів спілкування, виявити закономірності комунікативних явищ та їх взаємозв'язок, вдосконалюють здатність майбутніх фахівців до самоаналізу й узагальнення. Позиція особистості у діловій грі зумовлює зростання її самосвідомості, прагнення до самоствердження, потребу в самооцінці через взаємодію з іншими, формує правильні орієнтири в оцінці професії, розширює сферу спілкування, що сприяє збагаченню її комунікативного та професійного досвіду.

У результаті проведеного аналізу ми дійшли таких висновків: професійна компетентність – сукупність професійних та особистісних якостей, які забезпечують ефективну реалізацію компетенцій, необхідних для здійснення професійної діяльності; ділова гра, якщо в її ході акцент робиться на професійну компетентність особистості студента, його можливості й здібності, мотиви й потреби, установки й ціннісні орієнтації, дозволяє поєднати навчальну інформацію з особистісною сферою студента, позитивно впливати на формування професійної компетентності; результативність гри визначається тим, наскільки викладач готовий до використання на заняттях творчих і особистісно-розвиваючих видів діяльності, спрямованих на формування професійної компетентності студентів.

Література

1. Бібік Н. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. / Н. Бібік // Основна школа, 2005. – № 3. – С. 18–24.
2. Белкин А.С. Педагогические ситуации успеха. / А.Белкин. – М.:ИП, 1993. – 158 с.
3. Буряк В. К. Урок в старших класах / В. К. Буряк, Д. Д. Беришвили. – Тбилиси : Тбилис. ун-т, 1990. – 158 с.
4. Друзь Ю.М. Педагогічні умови використання ділової гри в підготовці студентів до іншомовного спілкування : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Друзь Юрій Михайлович. – К., 2000. – 162 с.
5. Зимняя И.А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека // Интернет-журнал "Эйдос". – 2006. – 4 мая. – Режим доступа: [http:// www.eidos.ru/journal/2006/0504.htm](http://www.eidos.ru/journal/2006/0504.htm).
6. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність. / Іван Андрійович Зязюн. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.
7. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) [Электронный ресурс] / под ред. Э. Г. Азимова, А. Н. Щукина. – М.: Издательство ИКАР, 2009. – Режим доступа: [http:// www.methodological_terms.academic.ru](http://www.methodological_terms.academic.ru).
8. Овчарук О. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики [Електронний ресурс] / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: "К.І.С.", 2004. – 112 с. – Режим доступа: http://www.undp.org.ua/files/en_33582maket_competence_eng_ost.pdf
9. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. Пометун // Основна школа. – 2005. – № 3/4. – С. 51–52.
10. Селевко Г. К. Сучасні освітні технології / Г. К. Селевко. – М.: Народна освіта, 1998. – 256 с.
11. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 58–64.
12. Штепа О. Г. Рольові ігри в системі формування професійної мовленнєвої майстерності педагога : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Олена Григорівна Штепа. – К., 1996. – 181 с.
13. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри : навч. посібник / П. М. Щербань. – К. : Вищ. шк., 1993. – 112 с.
14. Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. посібник. / В. Ягупов – К.: Либідь, 2002. – 560 с.